XXXI Научна конференција
Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 2005, pp. 305-327.

Звонко НИКОДИНОВСКИ
Ирина БАБАМОВА

АФОРИЗМОТ КАКО ГОВОРНА ЕДИНИЦА ВО ФРАНЦУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
– Синтаксички и семантички обележја –[294]

Der Aphorismus verträgt keine Fusnoten.
Афоризмот на трпи фусноти
Gerhard BRANSTNER, *Miniaturen*

I. СИНТАКСИЧКИ ОБЕЛЕЖЈА НА АФОРИЗМИТЕ

Од дефинициjата на афоризмот како говорна единица во која **низ куса форма и на концизен начин се изразува критички и хумористичен однос кон стварноста**, произлегува дека афоризмите припаѓаат кон кратките говорни форми. Нивна особено изразена карактеристика е малубројноста на зборовите, кои пак, од своја страна, имаат голема изразна моќ. Но, и покрај тоа што овој жанр е сведен на минијатурни размери, во неговите рамки може да се издиференцираат одредени структурирања кои ја расветлуваат постапката на создавање афоризми од синтаксичка гледна точка. При разгледување на синтаксичките обележја на афоризмите ќе се водиме главно од три критериуми:

1. **Вид на глаголски релации**
2. **Број на реченици**
3. **Вид на реченици**
4. **Вид на релација меѓу главната и дел–реченицата.**

1. Реченичниот карактер на овие творби имплицира постоење показател на предикација т.е. постоење глаголска релација. **Глаголската релација претставува структура во која глаголот ги врзува елементите кои зависат од него.**

---

[294] Овој труд претставува продолжение на статијата објавена под наслов "Афоризмот како говорна единица во францускиот и во македонскиот јазик – Поим и дефиниција", *XIX Научна конференција*. – Охрид: Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2003, стр. 447–455.

Глаголската релација може да биде лична (ако е глаголот употребен во лична глаголска форма, т.е. во одредено лице) или безлична (ако ја добие глаголот формата на именка, прилог или придавка: инфинитив, герундив и партицип). Меѓутоа, во синтаксата е познато дека показателот на предикацијата не мора секогаш да биде експлицитен на ниво на исказот. Таков е случајот со таканаречените реченични еквиваленти кои важат за *„релативно самостојни делови на еден јазичен текст или наполно самостојни искази што содржат (имплицитно) предикација, но не се резултат на елипса на личноглаголска форма“* [295]. Тргнувајќи од ваквата можност, од вкупниот број искази со статус на афоризам регистрирани во базата[296], може да се издвојат два главни синтаксички модела врз чија основа се генерираат афоризмите:

– **афоризми со имплицитна глаголска релација;**

– **афоризми со експлицитна глаголска релација**.

1.1. Имплицитноста на глаголската релација укажува на тоа дека за остварување на својата комуникациска функција, на афоризмот не му е неопходно потребна глаголска форма на ниво на исказот. Таквите афоризми најчесто имаат карактер на забелешка: (мак.) *Врвен дострел на геометријата: политички кругови.* (Иван Карадак); (мак.) *Пијалок на нашата младост: лук и вода.* (Иван Карадак); (мак.) *Врвен кукавичлак: храброст од позиција на сила!(Живко Павлов)*; (мак.) *Граѓанско општество – да, но без опинци.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Големи родољупци – големи љубовции.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Многу бабици – килаво здравство.* (Иван Карадак); (мак.) *Мала историја, големи историчари!* (Ефтим Гашев); (мак.) *Ниски луѓе, ниски удари!* (Ефтим Гашев); (мак.) *Беда по беда – победа.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Пролетерски интернационализам: наши работници, германски марки и швајцарски банки.* (Тодор Јовчевски)

Овие афоризми со имплицитна глаголска релација лесно можеме да ги претвориме во афоризми со експлицитна глаголска релација ако ги преформулираме афоризмите, употребувајќи го глаголот што може да се јави како

---

[295] МИНОВА-ЃУРКОВА, Лилјана. *Синтакса на македонскиот литературен јазик.* – Скопје: Радинг, 1994, стр.207.

[296] Базата е работена во програмата MS ACCESS и содржи околу 1500 афоризми од францускиот и од македонскиот јазик.

имплицитен. Притоа, може да се забележи дека како имплицитен глагол најчесто се јавува глаголот *сум*, употребен во соодветно лице, воспоставувајќи, истовремено, релација на експликација (објаснување) помеѓу деловите што ги поврзува. Ќе наведеме само неколку примери заради илустрација: (мак.) *Пијалок на нашата младост **е** лукот и водата.*/ (мак.) *Врвен дострел на геометријата **се** политичките кругови.*/ (мак.) *Големите родољупци **се** големи љубовници.*/ (мак.) *Врвен кукавичлук **е** храброста од позиција на сила.*/ (мак.) *Пролетерски интернационализам **се** нашите работници, германските марки и швајцарските банки.* Не е ретка и појавата на глаголите *има*, (*за*)*дава*, како и на глаголот *прави*, сфатен во најширока смисла, кои пак, од своја страна, помеѓу деловите што ги поврзуваат воспоставуваат:

– релација на еквиваленција (еднаквост): (мак.) *Беда по беда **прави (е еднакво на)** победа* .

– релација на адверсација (спротивставување): (мак.) *Имаме мала историја, **а** големи историчари*;

– релација на каузација (причинско–последична релација): (мак.) *Многуте бабици **даваат** килаво здравство.*

– релација на експликација (објаснување): (мак.) *Ниските луѓе **задаваат** ниски удари.*

– модална релација: (мак.) ***Сакаме** граѓанско општество, но без опинци.*

Интересно е да се забележи дека употребата на, инаку, имплицитниот глагол во рамките на афоризмите со имплицитна глаголска релација би повлекла и промени што се огледуваат во неопходна употреба на определен член и на некои сврзници, како што може да се види од горенаведените примери во кои, покрај имплицитниот глагол, маркирани се и другите промени што ги условува неговата експлицитна употреба. Од друга страна пак, може да се забележи исто така дека од нив исчезнува употребата на интерпукциските знаци „:“ (две точки) и „–“ (тире) кои се присутни во афоризмите со имплицитна глаголска релација и кои блокираат, во извесна смисла, експлицитна употреба на соодветен глагол, определен член или сврзник. Всушност, интерпукциските знаци во пишаниот говор, односно прозодиските признаци во усниот говор, го прези-

маат врз себе остварувањето на сите релации што би ги остварувале глаголот, членот или сврзникот ако биле експлицитно употребени. Употребата на овие знаци има за цел да го сведе на минимум бројот на употребени зборови во афоризмот, да избегне разводнување на изразот, овозможувајќи му згуснатост и изразност.

1.2. Експлицитноста на глаголската релација укажува на тоа дека за остварување на својата комуникациска функција на афоризмот му е неопходно потребна глаголска форма на ниво на исказот. Глаголската релација може да биде изразена преку личноглаголска форма или преку безличен глаголски начин (глаголски прилог, глаголска именка или инфинитив). Притоа, афоризмите се однесуваат како реченици, а не како реченични еквиваленти, па како творби ги следат синтаксичките правила на јазикот на кој се создаваат. На пр.: (мак.) *Валканиӣе уши ӣовеќе **слушааӣ**.* (Иван Карадак).

2. Од аспект на **бројот на реченици,** афоризмите можеме главно да ги поделиме на:

– **еднореченични**;

– **двореченични**.

Секој од нив има своја **структура** која зависи од бројот на глаголски релации остварени во неа. Тој број може да варира од еден до четири.

2.1. Еднореченични афоризми

Во рамките на еднореченичните афоризми можеме да издвоиме:

А. Афоризми со една глаголска релација:

(мак.) *Посӣојано **ӣоӷодуваме** во ӣромашувањаӣа.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *На народоӣ му **се сӣемни** од свеӣлаӣа иднина.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Зад секој молив **сӣои** некоја ӷума.* (Иван Карадак); (мак.) *Бубреӷоӣ во лој не **се жали** на ӣокачен холесӣерол.* (Тодор Јовчевски); (фр.) *La femme des uns **fait le bonheur** des autres.* (Pierre Desproges); (фр.) *La courbe de tes yeux **fait le tour** de mon coeur.* (Paul Eluard); (фр.) *Un baiser légal ne **vaut** jamais un baiser volé.* (Guy De Maupassant)

Б. Афоризми со две глаголски релации:

(мак.) *Сиӣе **шушкааӣ**, само лисјаӣа **ӣаӷааӣ**.* (Иван Карадак); (мак.) ***Очекуваше** фоӣелја, а **доби** ӣврда сӣолица.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *Сè **ӣече**, само*

долговиіте ***осшануваат*** (Тодор Јовчевски); (мак.) *За да ме* ***заштитат*** *од промаја ми ги* ***затворија*** *сите врати.*(Тодор Јовчевски); (мак.) *Есента* ***дојде****, зелените* ***останаа****.* (Тодор Јовчевски) ; (fr.) *Là où tant d'hommes* ***ont échoué****, une femme* ***peut réussir****.* (Charles Maurice de Talleyrand) ; (fr.) *Les femmes c'****est*** *charmant, mais les chiens c'****est*** *tellement plus fidèles.* (Sacha Guitry); (fr.) *Les honnêtes femmes* ***sont*** *inconsolables des fautes qu'elles n'****ont*** *pas* ***commises****.* (Sacha Guitry); (fr.) *Un ménage* ***est*** *bien* ***accordé*** *où les deux époux* ***ressentent*** *en même temps le besoin d'une querelle.* (Jean Rostand); (fr.) *Je ne* ***parle*** *pas aux cons, ça les* ***instruit****.* (Michel Audiard); (fr.) ***Il y a*** *trois temps qui* ***déplaisent*** *souverainement aux jardiniers: le temps sec, le temps pluvieux et le temps en général.* (Pierre Daninos)

а) Афоризми со две глаголски релации од кои втората е елиптична:

(fr.) *La chair des femmes* ***se nourrit*** *de caresses comme l'abeille des fleurs.* (Anatole France)

б) Афоризми со две глаголски релации од кои едната е супстантивизирана:

(мак.) ***Кружењето*** *околу ѕвездите* ***е*** *природна појава.* (Иван Карадак); (мак.) ***Благодарение*** *на климата и културното поле* ***е позелено****.* (Ефтим Гашев)

в) Афоризми со две глаголски релации од кои едната е адвербијализирана:

(мак.) ***Удирајќи*** *по прутовите ги* ***испотепавме*** *пчелите.* (Иван Карадак); (мак.) ***Бистрејќи*** *ја политиката ја* ***загадивме*** *историјата.* (Ефтим Гашев)

г) Афоризми со две глаголски релации од кои едната е имплицитна:

(мак.) *Тие го* ***закопаа****, а тој –* ***мртов ладен****.* (Иван Карадак)

В. Афоризми со три глаголски релации:

(мак.) *Ништо не* ***гледам****, ништо не* ***слушам*** *– одлично се* ***чувствувам****.*(Иван Карадак); (мак.) *Јас* ***се изедов****, ти* ***се изеде****, тој сè-* ***изеде****!* (Иван Карадак); (мак.) *Политичарите го* ***оплакуваат*** *селото, поетите го* ***опеваат****, а селаните го* ***напуштаат****.* (Иван Карадак); (фр.) *Tout le secret des armes ne* ***consiste*** *qu'en deux choses: à* ***donner*** *et à ne point* ***recevoir****.*(Jean–Baptiste Poquelin Molière); (фр.) *Dans le monde, on* ***épouse*** *une femme, on* ***vit*** *avec une autre et l'on n'****aime*** *que soi.* (Maurice Blondel)

а) Афоризми со три глаголски релации од кои едната е адвербијализирана:

(мак.) ***Чекајќи*** *секирата* ***да*** *му* ***падне*** *в мед,* ***остана*** *без огрев.* (Иван Карадак); (мак.) *Политронот* ***спуштајќи се сака да летне****.*(Тодор Јовчевски)

б) афоризми со три глаголски релации од кои едната е елиптична:

(мак.) *Кучето* ***мавта*** *со опашката, коњот со главата, а човекот* ***ракоплеска****.* (Иван Карадак)

в) афоризми со три глаголски релации од кои две се елиптични:

(фр.) *On* ***a*** *les femmès dans les bras, puis un jour sur les bras, et bientôt sur le dos.* (Sacha Guitry); (фр.) *On ne* ***ment*** *jamais autant qu'avant les élections, pendant la guerre et après la chasse.*(Georges Clemenceau)

Г. Афоризми со четири глаголски релации:

(мак.) Цел живот **воображуваше** дека е сонце, а сега **се чуди** што – **зајде**. (И. Карадак); (мак.) **Се чувствувам** како компир: **живеам** во визба, а кој **ќе стигне** ме **лупи**. (Иван Карадак) (fr.) *La femme* ***est*** *comme une ville: quand la prise en* ***est*** *facile, elle* ***est*** *difficile à* ***garder****. (Jean Berthaud)* (fr.) ***Prenez*** *le temps comme il* ***vient****, le vent comme il* ***souffle****, la femme comme elle* ***est****.* (Alfred de Musset)

а) афоризми со четири глаголски релации од кои едната е супстантивизирана:

(мак.) ***Поделба*** *на трудот во кулинарството: едни* ***дробат****, други* ***запржуваат****, трети* ***сркаат****.* (Иван Карадак)

2.2. Двореченични афоризми

Во рамките на двореченичните афоризми можеме да издвоиме:

2.2.1. Двореченични афоризми со две експлицитни глаголски релации:

(мак.) *Критичниот момент на кризата* ***помина****. Веќе* ***свикнавме*** *на сиромаштија.* (Иван Карадак); (мак.) ***Роден е*** *за предводник. Секогаш* ***бега*** *прв.* (Иван Карадак); (fr.) *La justice* ***est gratuite****. Heureusement elle n'****est*** *pas* ***obligatoire****.*(Jules Renard)

2.2.2 Двореченични афоризми со три глаголски релации:

(мак.) *Кој и **да дојде** ќе ни **вешува** йланини и долини. Таков ни **е** релјефош* (Иван Карадак); (fr.) *Certains hommes n'**ont** que ce qu'ils **méritent**. Les autres **sont** célibataires.* (Sacha Guitry); (fr.) *La France **est** un pays extrêmement fertile. On y **plante** des fonctionnaires, il y **pousse** des impôts.* (Georges Clémenceau)

2.2.3. Двореченични афоризми со четири глаголски релации:

(мак.) *Хиенаша коїа **ше јаде се смее**, а крокодилош **йлаче**. Жршваша **нема** време за емоции.* (Иван Карадак); (мак.) *Кој **рабоши** – **има**. Кој не **рабоши** – **има** уште йовеќе.* (Тодор Јовчевски); (fr.) *L'homme n'**est** pas **fait** pour **travailler**. La preuve, c'**est** que ça le **fatigue**.*(Georges Courteline); (fr.) *Quand on **est aimé**, on ne **doute** de rien. Quand on **aime**, on **doute** de tout.* (Sidonie–Gabrielle Colette); (fr.) *Pourquoi **contredire** une femme? Il **est** tellement plus simple d'**attendre** qu'elle **change** d'avis!* (Jean Anouilh)

А. Двореченични афоризми од кои едната реченица е со имплицитна глаголска релација:

(мак.) *Нормално е шшо їи заїадивме рекиише. **На секој чекор – маішивода**.* (Иван Карадак); (мак.) ***Демоїрафски йарадокс**: Свешош е сè йонаселен, а луїе сè йомалку.* (Иван Карадак); (мак.) ***Ушеха за оние од дношо**: Барем имааш за шшо да се фашаш.* (Иван Карадак)

Б. Двореченични афоризми од кои едната реченица е со елиптична глаголска релација:

(мак.) *Нейријашелош **демне** од сише сшрани. **Пријашелош само од зад їрб**.* (Иван Карадак)

3. Од аспект на **видот на реченици** разликуваме, според комуникативната функција на самите реченици, афоризми вообличени во:

3.1. Расказна реченица:

3.1.1. Потврдни:

(мак.) *Секое йесјо време си има свои шиншери.* (Иван Карадак); (fr.) *Tous les hommes naissent comédiens, sauf quelques acteurs.* (Sacha Guitry).

3.1.2 Одречни:

(мак.) *На клучно месшо **не смее** да се сшава – клучар.* (Иван Карадак); (fr.) *Trop de repos **n'a jamais** fait mourir personne.* (Tristan Bernard)

3.2. Прашална реченица:

(мак.) *Дали йагањето од власт се смета како йовреда на работнотo местo?* (Иван Карадак); (мак.) *Чуму триумфалната йорта кога во историјата се влегува и низ кайици?* (Ефтим Гашев)

3.3. Извична реченица:

(мак.) *Алал ви вера – неверници*! (Ефтим Гашев); (fr.) *Oh! faire son voyage de noces tout seul*! (Jules Renard)

3.4. Заповедна реченица (кај овие реченици се употребува форма на заповедниот начин за да се искаже блага заповед, совет):

(мак.) ***Пренесувајте** ги традициите од глава в глава, а не од колено на колено* ; (мак.) *Не **наведнувај** се низ прозорецот – не знаеш кој ти е зад грб!* (Тодор Јовчевски); (мак.) ***Чукни** си ја главата, а не градите!* (Ефтим Гашев) ; (фр.) *Ne **faites** pas l'amour le samedi soir parce que, s'il pleut le dimanche, il ne reste plus rien à faire.* (Sacha Guitry)

4. Според **видот на реченици во сложената реченица** односно видот на релација меѓу независните или меѓу дел–реченицата и независната во рамките на една сложена реченица, може да се сретнат повеќе видови

4.1. Независно–сложени:

4.1.1. Спротивна реченица:

(мак.) *Цел живот солеше ум, **а** умре од шеќерна болест.* (Иван Карадак) ; (мак.) *Нашиот директор не е земјоделец, **ама** убаво нè обработува.* (Тодор Јовчевски); (фр.) *Il y aurait plusieurs façons d'être con, **mais** le con choisit toujours la pire.* (Frédéric Dard); (fr.) *Il arrive à un con d'avancer, **mais** seulement à reculons.* (Frédéric Dard)

4.1.2. Исклучна реченица:

(мак.) *Сите шушкаат, **само** лисјата йагаат.* (Иван Карадак); (мак.) *Сè тече, **само** долговите остануваат.* (Тодор Јовчевски)

4.2. Зависно–сложени:

4.2.1. Декларативна реченица:

(*fr.*) *Je crois **que** les femmes sont faites pour être mariées, et **que** les hommes sont faits pour être célibataires. C'est de là que vient tout le mal!* (Sacha GUITRY)

4.2.2. Односна реченица:

(мак.) ***Кој** има слаб грб, му го товарат самарот*; (мак.) ***Оној што** живее во гулабарник, најдобро знае*

зошто ѓулабот е птица на мирот. (Иван Карадак); (fr.) ***Ceux qui** ne savent pas où ils vont sont surpris d'arriver ailleurs.*(Pierre Dac); (fr.) *Il y a des femmes **dont** infédilité est le seul lien **qui** les attache encore à leur mari.* (Sacha Guitry)

4.2.3. Допусна реченица:

(мак.) ***Иако** чукаа празна слама, спиеја на пердуви.* (Тодор Јовчевски)

4.2.4. Условна реченица:

(мак.) *Не замавнувај со остенот **ако** врвот ти е тап. (Ефтим Гашев)*; (мак.) ***Ако** не играш како ти свират, може да станеш последна дупка на свирката.* (Тодор Јовчевски); (мак.) ***Ако** е во виното вистината, тогаш алкохолизмот е филозофски правец.* (Иван Карадак); (fr.) ***Si** la femme était bonne, Dieu en aurait une.* (Sacha Guitry); (fr.) ***Si** Dieu nous a fait à son image, nous lui avons bien rendu.* (François Marie Arouet Voltaire); (фр.) *Vous avez parfaitement le droit de dire à un fumeur qu'il fume trop **s'il** fume votre tabac.* (Sacha Guitry)

4.2..5. Причинска реченица:

(мак.) *Ја сакаше државата **поради** надежта дека ќе изумре и дека ќе ја наследи.* (Тодор Јовчевски)

4.2.6. Целна реченица:

(мак.) ***За да** ме заштитат од промаја, ми ги затворија сите врати* (Тодор Јовчевски); (мак.) ***За да** ѝ купи бунда, остана без гаќи.* (Тодор Јовчевски); (fr.) ***Pour que** le vin fasse du bien aux femmes, il faut que ce soient les hommes qui le boivent.*(Catherine Bugnard)

4.2.7. Vremenska re~enica:

(мак.) ***Кога** ја прочитав неговата најнова збирка, сфатив дека и Пегаз бил само – коњ.* (Иван Карадак); (fr.) ***Quand** on ment à une femme, on a l'impression qu'on se rembourse.* (Sacha Guitry); (fr.) ***Lorsque** ma femme me fait un cadeau, j'ai deux surprises: d'abord le cadeau, ensuite de le payer.* (Maurice Donnay); (fr.) *Les curés se consolent de n'être pas mariés **quand** ils entendent les femmes se confesser.* (Armand Salacroix)

4.2.8. Компаративна реченица:

(fr.) *L'avenir est **la seule** sorte de propriété **que** les maîtres concèdent de bon gré aux esclaves.* (Albert CAMUS); (fr.) *Rien n'est **plus** semblable à l'identique **que** ce qui est pareil à la même chose et réciproquement.* (Pierre DAC)

Горенаведените примери на афоризми во македонскиот и во францускиот јазик укажуваат дека и во двата јазика реченичниот карактер на афоризмите (bons mots, mots d'esprit) имплицира постоење препознатливи синтаксички модели на афоризми со имплицитна и со експлицитна глаголска релација. Што се однесува до синтаксичкиот модел со имплицитна глаголска релација, можеме да констатираме дека нивната појава во корпусот на француски примери речиси и да не е забележана. Македонските примери, пак, со имплицитна глаголска релација се многу почести. Тие се изразени со голема стилска вештина која успева кај примачот да поттикне логичко интензивирање на мислата.

II. СЕМАНТИЧКИ ОБЕЛЕЖЈА НА АФОРИЗМИТЕ

1. ТЕМАТСКА ОРИЕНТИРАНОСТ НА АФОРИЗМИТЕ

Во портретирањето на корелацијата меѓу македонските афоризми и она што, според веќе понудената дефиниција, им соодветствува во францускиот јазик, *les mots d'esprit*, неизбежно се наметнува потребата од проследување на нивната тематска ориентираност, од причина што овие паремиски единици се одликуваат со извонредна разновидност во тој поглед. Но, за различните правци на тематската ориентираност, сепак, може да се каже дека тие имаат една заедничка појдовна точка. Заедничката појдовна точка во која тие се соединети и која претставува генератор за нивната појава е всушност воспоставената **норма** во една општествена заедница, сфатена како мерило за расудување и вреднување на појавите. Таа служи како еден вид репер според кој припадниците на една заедница го сообразуваат своето однесување и според кој го разликуваат дозволеното од девијантното однесување. На нормата, како стандард врз основа на кој поставуваме одредени барања или донесуваме одредени заклучоци, наидуваме постојано. Секое нејзино непочитување, независно дали се работи за некаква општоприфатена, универзална норма, за норма во културната, јазичната или во некоја друга сфера, ќе претставува сигнал за тенденција кон абнормалното.

Секоја ваква тенденција, пак, во двете соодветни општествени заедници, француската и македонската, истовремено ќе предизвика реакција, т.е. ќе претставува **мотив** за создавање *афоризам* (*mot d'esprit*) [297]. Во зависност од тоа во кој контекст ќе се појави сигналот за ваква тенденција, во насока на тој контекст ќе биде и тематската ориентираност на *афоризмот* (*mot d'esprit*). Колку се тие сигнали почести во даден контекст, толку и бројот на афоризмите со тема од соодветниот контекст е поголем.

Вака сфатената мотивираност на афоризмите укажува, од своја страна, на една заедничка карактеристика на овие говорни единици во двата јазика. Таа се огледува во кумулирање искази со различни тематски вообличувања што ги засегаат превирањата и девијантните појави во соодветните општествени средини вреднувани, најчесто, од аспект на нивниот причинител, моралното (не)однесување на човекот, а честопати надополнети со одредена доза на хумор или сатира[298].

Во **македонскиот јазик**, најчесто афоризмите се однесуваат на **човекот и општеството,** што обично се илустрира со карикатурално прикажување на однесувањето на човекот во рамките на една општествено–политич-

---

297 Во слична насока е и искажувањето на Кочо Урдин кој во предговорот на својата книга *И кога мислиш размислувај* зборува за своите почетоци како автор на афоризми: *„Во тоа време нашата мила стопанска и политичка бирократија почна да збеснува од привилегии и почна на општо основание да ги дупи на сите можни начини невините социјалистички закони за моралот, па врховното политичко раководство на земјата, за да ја спречи оргијата на грабежите и дубарите што се правеа со внесување на странски автомобили во земјата му сугерирало на уредништвото на „Јеж" да распише конкурс за афоризми со чија помош ќе се камшикуваат расцветаните појави на криминалот во земјата."* К. Урдин, Кочо. *И кога мислиш размислувај: афоризми.* Скопје: К. Урдин, 2000, стр. 6

298 На француските Интернет страници, на кои можат да се најдат и збирки од вакви духовити состави, се врши редовно дополнување со искази кои настануваат како реакција на одредена актуелна појава или настан. Така на пример, на страницата под наслов **Dernière minute,** посветена на хуморот, може да се прочитаат датирани искази кои обработуваат актуелни теми : 29/01/2003 *Bientôt la guerre en Irak ? George W. Bush a tellement préparé cette guerre qu'une non intervention des Etats-Unis ferait l'effet d'une bombe.*; 10/08/2003 : *Irak : 3 mois après la victoire des Américains, toujours aucune de traces d'armes de destruction massive ! En revanche, on aurait trouvé aux Etats–Unis d'énormes stocks d'armes de désinformation massive.*; 30/01/2003 : *Affaire Elf : Roland Dumas relaxé par la Cour d'Appel : Roland Dumas était déjà nourri, logé par la République, il est désormais blanchi par la Justice.* ; 14/05/2002 : *Francis Mer, nouveau ministre de l'Economie et des Finances doit s'attaquer à la réforme du Trésor Public. Les syndicats de la fonction publique espèrent que Francis Mer ne fera pas de vagues.*; 10/05/2002 : *Réélection de Jacques Chirac à la présidence de la République Française avec plus de 82% des suffrages exprimés. Ca fait 82% des Français qui refusent de voir l'ancien Maire de Paris en prison.* (http://och.free.fr/humour/Breves2003.htm)

ката средина[299]. Оваа, да ја наречеме, глобална ориентираност на афоризмите, се состои од повеќе теми кои, иако навидум независни од неа, сепак одат во правец на нејзина обработка, однесувајќи се како аспекти од кои таа се согледува. Во оваа смисла, можеме да издвоиме четири главни теми на афоризмот:

1. Човекот како единка

2. Човекот како припадник на одреден етнос

3. Односите човек–општество и општество–човек

4. Општеството и општествените феномени

1. Во рамките на темата во која се обработува **човекот како единка**, најчесто се прикажани негативните карактерни особини на **човекот како суштество** :

1.1. Човековата нечовечност:

(мак.) *Сè е во парите, но човекот го нема ни во нив.* (Киро Урдин; (мак.) *Малиот човек е мал и кога е голем.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Вистинскиот непријател нема да те изневери и тогаш кога ти е најтешко.* (Кочо Урдин); (мак.) *Чуовеку, чувај се од оногa што личи на тебе!?!* (Кочо Урдин)

1.2 Човековата нечесност:

(мак.) *Кога детето свесно ќе ја користи лагата, бидете среќни. Веќе станало човек.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Тој е човек од збор. Дела не чекајте.* (Иван Карадак.); (мак.) *За да се искачи повисоко гребе со прсти.* (Благоја Стаматовски; (мак.) *Тие што најмалку црнчат – највеќе поцрнуваат на море.* (Благоја Стаматовски)

1.3. Човековата глупавост:

(мак.) *Убавината на глупоста се наога токму во нејзината неповторливост.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Глупоста никој не може да ја помести. Тешка е.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Кога на мостот ќе се сретнат разумот и глупоста, разумот секогаш се поклонува, а*

---

[299] Во таа смисла, во својата рецензија за ракописот афоризми на Бошко Перински *На бош*, Анте Поповски наведува: „*Тема на овие афоризми е севкупната морална, социолошка и културолошка ситуација последниве години кај нас. Станува збор за големо огледало на кое убаво се распознава нашата ексцентричност и кошлестост, во секој случај: деформираност на нашето општество и човечко битие.*“, Перински, Бошко. *На бош.* Скопје: Едит, 1994, стр. 84.

глупоста гордо поминува. (Стојан Киселиновски); (мак.) *На многумина главата им е пресадена – размислуваат со туѓа памет.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Кога си изгубил вистински пријател за глупост, поглупав си од неа.* (Кочо Урдин)

1.4. Човековото лицемерие:

(мак.) *Откако станавме верници, сè помалку ги почитуваме Божјите заповеди.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Некои се колнат во Бога, а шуруваат со ѓаволот.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Со години Маркс му стоеше во витрина, а капиталот во Швајцарија.* (Бошко Перински); (мак.) *Многу се поклонуваат, но малку почитуваат.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Со едноминутно озборување му оддадовме почит на починатиот.* (Иван Карадак); (мак.) *Зад насмевките демнат забите!* (Киро Урдин)

1.5. Човековата завист:

(мак.) *Завидливоста, кога забележува туѓа вредност или туѓа среќа, веднаш се претвора во работлива критика.* (Стојан Киселиновски); (мак.) *Некои луѓе сопствените слабости ги покриваат со критикување на туѓите способности.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Зависта е за слабите – убавината ја ценат само силните.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Иако е неписмен се обидува на мојата кариера да ѝ стави точка.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *Кога во друг без причина плукаш првин себе се намокруваш.* (Кочо Урдин)

Освен тоа, негативните особини на човекот се прикажуваат и од гледна точка на **неговата полова припадност.** Во афоризмите и во двата јазика како носители на негативните особини од гледна точка на полот се прикажани особено **жените**. Тоа докажува дека пишувачи на афоризми биле најчесто мажите кои се држат до одредени наследени стереотипи во однос на сфаќањата за жената и нејзината положба во општеството.

Меѓу големиот број негативни карактеристики кои ѝ се припишуваат на жената, спаѓаат и следните:

1.6. Зборливоста на жената:

(фр.) *Les femmes n'irons pas au Paradis, car il est dit dans un verset de l'Apocalypse: "Et il se fera au ciel un silence d'une demi-heure !"* (Henry de Montherlant)

1.7. Лошотијата на жената:

(фр.) *La femme ne voit jamais ce que l'on fait pour elle; elle ne voit que ce que l'on ne fait pas.* (Georges Courteline) ; (фр.) *Si la femme était bonne, Dieu en aurait une.* (Sacha Guitry); (фр.) *Les femmes, sont des créatures imparfaites crées pour le mal; donc, leur demander de faire le bien c'est exiger d'elle la chose impossible.* (Alexandre Dumas); (фр.) *Celui qui ne comprend pas qu'on puisse étrangler une femme ne connaît pas les femmes.* (P. Léautaud); (фр.) *La trahison est la seconde nature des femmes.* (P. Léautaud)

1.8. Глупавоста на жената:

(фр.) *Je n'ai jamais eu de chance avec les femmes, il est toujours arrivé un moment ou leur bêtise a dépassé mon amour.* (P. Léautaud); (фр.) *Si les hommes n'entendent rien au cœur des femmes, les femmes n'entendent rien à l'honneur des hommes.* (Alexandre Dumas – Fils)

1.9 Грдоста на жената:

(фр.) *Le meilleur préservatif, Madame, c'est la laideur.* (Hervé Bazin); (фр.) *Une femme sans poitrine, c'est un lit sans oreillers.* (Anatole France); (фр.) *L'enfer des femmes, c'est la vieillesse.* (François de La Rochefoucauld); (фр.) *L'existence d'une très jolie femme ressemble à celle d'un lièvre le jour de l'ouverture* (de la chasse). (Paul Morand); (фр.) *Les femmes préfèrent être belles plutôt qu'intelligentes parce que, chez les hommes, il y a plus d'idiots que d'aveugles.* (Yvonne Printemps)

Позитивните карактерни особини на човекот, како на пример добрината, широкоградоста, стремежот кон правдина, и сл. не се изложени на критика во вистинска смисла на зборот, туку се среќаваат како спротивставени на негативните особини на оние луѓе кои ги фрлаат во сенка **доблесните карактери:**

1.10. Негативните особини како контрапункт на позитивните:

(мак.) *На добриот човек му се случува двоен канибализам: не само што го јадат лошите луѓе, туку и самиот себе се јаде!* (Благоја Стаматовски); (мак.) *На човекот кој е со широко срце – брзо ќе му треба интензивна нега.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Ги скина чевлите барајќи правда – сега оди бос по трње.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Цел живот одеше по исправни патеки – го прегазија на пешачки премин.* (Благоја Стаматовски)

2. Човекот како припадник на одреден етнос:

Кога погоре набројаните позитивни и негативни обележја на човековиот карактер се прикажуваат од аспект на етнос, тие го сублимираат ***менталитетот на македонскиот народ:***

(мак.) *Македонците никогаш не гладуваат – секој ден се јадат помеѓу себе.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Побрзо ќе се решат меѓуетничките односи, отколку односите помеѓу Македонците.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *А бре, Македонче, за каде те спремаат?* (Ефтим Гашев); (мак.) *Македонец за Македонецот е – Индијанец!* (Ефтим Гашев); *Македонецу: ако си ја продадеш земјата на инородци, си го продал и својот гроб.* (Кочо Урдин); (мак.) *Парадоксално: Македонците опстанале самоуништувајќи се!?!* (Кочо Урдин) ; (мак.) *Нашинска: еден се бори за сите, сите се борат да го соборат.* (Кочо Урдин)

3. Односите човек – општество и општество – човек:

Во рамките на оваа тема може да издвоиме две поттеми:

3.1. Односот на човекот кон општествената заедница:

(мак.) *Оние што ведрат и облачат, најмногу продаваат ветер и магла.* (Бошко Перински); (мак.) *Ја сакаше државата поради надежта дека ќе изумре и дека ќе ја наследи.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *Национален специјалитет – стопанството во каша.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *И тој би сакал да умре за Татковината но од природна смрт.* (Иван Карадак);

3.2. Односот на овштествената заедница кон човекот:

(мак.) *Во комунизмот мислењето е забрането, зашто нема потреба секој да мисли.*(Бошко Перински); (мак.) *Бившата држава одумре, умирањето на народите е во тек.* (Бошко Перински); (мак.) *И во демократијата се слуша гласот на народот – кога плаче.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Ако Револуцијата ги јадеше своите деца – Транзицијата ќе ги изеде и нашите внуци.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Во секоја војна народот е во првите*

редови. После војнаша, водачише! (Благоја Стаматовски); (мак.) *Со вешувањешо ќе ве фашаш на јадица – йошоа ќе ве сшавши во шавче.* (Благоја Стаматовски)

4. Општеството и општествените феномени:

Во рамките на четвртата тема може да се изделат следните поттеми:

4.1. Општественото уредување:

(мак.) *Не знам каков е зайадниош кайишализам, но знам дека нашиош е ѓнил.* (Бошко Перински); (мак.) *За оние шшо ѓо йресйаа комунизмош, кайишализмош е кошмарен сон.* (Бошко Перински); (мак.) *Транзиција: на ши, дај ми!?!* (Кочо Урдин)

4.2. Општествените феномени:

4.2.1 Митото и корупцијата:

(мак.) *Сè додека дизајнерише йраваш облека со џебови ќе йосшои мишо и корупција.* (Благоја Стаматовски); (мак.) *Токму йоради йодмачкување многу рабоши чкрийаш.* (Тодор Јовчевски); (мак.) *И богашише евшино се йродаваат.* (Бошко Перински); (мак.) *Кришичарише онемуваат кога ќе им ѓи найолнаш усшише со йари!?!* (Кочо Урдин); (мак.) *Бирокрашскиош айараш има ограничена гаранција. Функционира додека се йодмачкува.* (Ефтим Гашев)

4.2.2. Политиката и политичарите:

(мак.) *Полишикаша е универзална религија чиј бог се йарише.* (Кочо Урдин); (мак.) *Полишичарише се како зеленчукош: шраат додека им е сезонаша!?!* (Кочо Урдин); (мак.) *Госйода йолишичари, не шрчајше йред йроблемише. Кога ќе ве сшиѓнаш ќе ве йрерийааш!?!* (Кочо Урдин)

4.2.3. Бракот и односите меѓу мажот и жената во него:

А. Брачнаша заедница *најчесшо е йрикажана со неѓашивна коношација. На йр.*

(мак.) *Бидејќи љубовша е слейа, йред да сшайише во брак, йроверейе ѓо видош на очен лекар.* (Благоја Стаматовски); (фр.) *Je suis pour l'indissolubilité du mariage. C'est le seul moyen de ne pas faire l'imbécile deux fois.* (Jean Anouilh); (фр.) *Je me suis marié deux fois, deux catastrophes: ma première femme est partie, ma deuxième est restée.* (Francis Blanche): (фр.) *Le mariage est une pièce à deux personnages dont*

chacun n'étudie qu'un rôle, celui de l'autre. (Octave Feuillet); (фр.) *Deux personnes mariées peuvent fort bien s'aimer si elles ne sont pas mariées ensemble.* (Sacha Guitry); (фр.) *Le mariage: un échange de mauvaises humeurs pendant le jour et de mauvaises odeurs pendant la nuit.* (Guy de Maupassant); (фр.) *Un bon mariage serait celui d'une femme aveugle et d'un homme sourd.* (Montaigne)

Б. Односот на жената кон мажот во брачната заедница:

(мак.) Феминистките не ги разликуваат обичните батерии од мажите. Ги фрлаат по употребата. *(Тодор Јовчевски); (мак.)* Жените ги чуваат мажите во срцето. Тука е страшен проблемот со станбен простор. *(Тодор Јовчевски); (мак.)* Мажот се смета за центар на бракот. Затоа жената го обележува со – нула. *(Иван Карадак); (fr.)* Certaines femmes ne prêtent attention aux propos de leurs maris que lorsqu'ils parlent pendant leur someil. *(Sacha Guitry); (fr.)* Que les femmes ne se plaignent point des homme : ils ne sont que ce qu'elles en ont faits. *(Charles Pinot–Duclos)*

В. Односот на мажот кон жената во брачната заедница :

(фр.) *J'imagine un mari trompé disant: "Ce qui m'exaspère, c'est de penser que ce Monsieur sait maintenant de quoi je me contentais."* (Sacha Guitry); (фр.) *Pourquoi n'aimerait–on pas sa femme? On aime bien celle des autres.* (Alexandre Dumas)

2. НОСИТЕЛИ НА ФИГУРАТИВНИТЕ ЗНАЧЕЊА ВО АФОРИЗМИТЕ

Работејќи во посочената глобална тематска рамка и настојувајќи да упатат критика кон одредена конкретна појава, авторите на афоризми честопати применуваат една постапка, позната уште во грчката античка традиција, со која на животните им се придаваат човекови својства и алегориски се насликуваат луѓето со цел да се исмеат нивните карактерни особини, слабости и маани[300]. Така, на пример, многу често ќе наидеме на *лисицата* чијашто

[300] Познато е дека ваквата постапка придонела за изделување на жанровскиот вид **басна,** станувајќи негова доминантна особина. Иако оваа постапка не е доминантна особина на жанровскиот вид афоризам, сепак во некои афоризми наидуваме на алегориско прикажување на човековите особини што во извесна смисла ги доближува овие два жанровски вида.

итрина и лакомост, особини што се врзуваат за карактерот на ова животно, ќе му послужат на авторот на афоризми алегориски и доста успешно да го прикаже карактерот на одредена категорија луѓе. Освен лисицата, во афоризмите може да се сретнат и волот, мајмунот, камелеонот, коњот, овцата во чиишто карактерни особини се препознаваат карактерни особини на луѓе. Фигуративната употреба на овие животни во афоризмите најчесто има негативна конотација. На пример:

а) Лисица – човек којшто е итар, бистар, брз во размислувањето и кој обично успева да го добие она што го наумил.

(мак.) *Кога лисицата сама би ја продавала својата кожа, би ја дала за сто кожи од диносаурус.* (Александар Кујунџиски); (мак.) *Кој знае кои лисици се понамножени: дали оние во градовите или оние надвор од нив!* (Александар Кујунџиски); (мак.) *За лисицата, јајцето е светла перспектива.* (Васил Толевски)

б) Вол – човек со ограничена интелигенција, груб, несмасен и неинвентивен во својата работа.

(мак.) *На кое поле и да работи, волот си останува – вол.* (Иван Карадак); (мак.) *И во државните јасли волот е вол.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Знам воле што теле беше.*; (мак.) *Во државните јасли сѐ волови расни.*; (мак.) *Волот е нашиот симбол: тргај, трај и трпи.*; (мак.) *Еден вол ја даде следнава изјава: Многу сум задоволен, чукањето празна слама е сѐ попродуктивно.* (Иван Карадак)

в) Волк – лош човек кој претставува опасност за околината.

(мак.) *Нашите волци место влакното го менуваат – трлото.*; (мак.) *Современиот волк Црвенкапа ја јаде преку курсни разлики.* (Иван Карадак); (мак.) *Ние за волкот – волкот во Владата и Парламентот.* (Благоја Стаматовски)

г) Мајмун – човек кој, иако не е многу надарен за работата што ја работи, е вешт при остварување на своите цели.

(мак.) *Бирократскиот мајмун со печати се качува нагоре.* (Ванчо Толевски); (мак.) *Мајмунот го фативме. Уште да ги фатиме луѓето кои настанале од него.* (Живко Павлов); (мак.) *Кај што е џунгла, највисоко се*

качуваат–мајмуните.(Иван Карадак); (мак.) *Во џунглата на асфалтот, мајмунот е цар на животните.* (Живко Павлов)

д) Камелеон – човек кој своите ставови ги менува по потреба и во зависност од ставовите на средината исто како што камелеонот ја менува својата боја за да се сообрази со околината. Преку камелеонот најчесто се идентификуваат превртливците, лицата што се занимаваат со политика…

(мак.) *Во социјализмот камелеоните се секогаш црвени.* (Васил Толевски); (мак.) *Камелеонот точно знае кога се менува бојата.* (Ефтим Гашев)

ѓ) Мечка – човек што има моќ, но ја злоупотребува за сопствени цели.

(мак.) *Изгледа дека мечките ни се поважни од работниците!! Нив барем државата ги штити со закон.* (Васил Толевски); (мак.) *Најголемо производство на мед и годинава пријавија – мечките.* (Иван Карадак); (мак.) *Побарав услуга од една мечка. Ми направи мечкина услуга.* (Иван Карадак); (мак.) *Не го заштитија со закон поради една пречка: не беше мечка.* (Иван Карадак)

е) Коњ – глупав човек

(мак.) *Нашите коњи се со педигре – од Троја.*; (мак.) *Велат: Да ги зауздаме проблемите!! Изгледа пак некои коњи се виновни.* (Васил Толевски); (мак.) *Време е некои коњи од аграрот да ги испратиме во пензија.* (Н. Цамбазов)

ж) Овца – човек кој мирно и без спротивставување ја поднесува неправдата што му се нанесува.

(мак.) *За овците, молењето претставува смисла на животот.* (Иван Карадак)

Во афоризмите може да се сретнат дури и растенија чиишто физички особини и изглед се користат со цел карикатурално да се претставaт особините на деловите од човековото тело (најчесто главата) како и особините на човековиот карактер. Фигуративната употреба на овие растенија исто така има негативна конотација.

а) Тиква – најчесто симболизира глупав човек со голема, но празна глава.

(мак.) *Соползење дури и тиквите се качуваат високо.*; (мак.) *Како во земјоделството така и во политиката – тиквите најбргу напредуваат.* (Васил

Толевски); (мак.) *Таму каде што тиквите се на власт, народот грицка семки.* (Васил Толевски)

б) Ружа (Роза) – симболизира жена која има физички квалитети, но која не избира средства и начини за да ја постигне својата цел.

(мак.) *Како ружата меѓу толку трње успеала да се искачи на врвот?* (Живко Павлов)

в) Дрво – човек незнајко

(мак.) *Нас – дрвата нè изгореа.* (Иван Карадак)

Иако поретко, и имињата на некои професии се употребуваат за да се претстави неспособноста како човекова карактерна особина:

(мак.) *Од сите музичари највеќе имаме **трубачи**.* (Тодор Јовчевски)

Во обидот на авторите на афоризми што поуспешно да го претстават човекот како нечовечно суштество, тие честопати му придаваат анимални својства. Најбројни се афоризмите во кои тој е претставен како куче што лае и каса. Поретки се оние во кои му се придаваат други анимални особини:

(мак.) *Не лај ако не знаеш да касаш.* (Ефтим Гашев); (мак.) *Превентива против беснило: И вие – касајте!* (Иван Карадак); (мак.) *Песот лае на месечината, а работникот на – месецот.* (Иван Карадак); (мак.) *После лаење нема – каење.* (Иван Карадак); (мак.) *Имам пријател верен како пес. Каде ќе стигне ме – олајува.*(Иван Карадак) (мак.) *Оној што јаде месо – пее! Се очекува работникот да почне да лае!!* (мак.) *Оној што постојано оди по стадото и кога зборува блее!?!* (Кочо Урдин); (мак.) *Некои другари се како мршојадци. Летаат високо, а грабаат од доле.* (ВасилТолевски).

Од наведените примери може да се забележи дека анималната лексика во афоризмите се употребува, пред сè, со негативна конотација. Потребно е само да се примени општоприфатена семиологија на една лексема, чиј референт е животно, растение или професија, за да се формулира една низа од искуства стекнати во една општествена заедница што носат силен етнопсихолошки белег.

*

* *

Тематиката во посочениве афоризми/bons mots најчесто ја отсликува општествената актуелност, што е потврда дека нивното создавање оди во пресрет на колективната духовна потреба на едно општество, следејќи го неговиот развој и новите појави. Имајќи ја како поткрепа хумористичната дарба на авторот, овие тематски содржини ги изнесуваат главно човековите слабости, пороци, неискрените брачни односи и воопшто моралните маани што всушност ги има и во македонското и во француското општество. Сепак, разликите се изразуваат преку различни менталитети кои се одраз на психолошките одлики градени во овие општества со векови. Од погоре посочените теми овде би ја издвоиле смислата за самокритичност и себеисмевање, обработени во темата за менталитетот на македонскиот народ, што не ја сретнавме во француските примери. Разликите се сретнуваат и на ниво на духовната култура што е воочливо главно преку значајноста на тематиката во која доаѓаат до израз културната и политичката основа на двете општества.

Литература

Баловски, Мјечислав. „Историјата на полскиот афоризам врз фонот на светската афористика“, *Славистички студии*, бр.8 9, 1999/2000. - Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2001, стр. 173–185.

Bosquet, Alain. *La fable et le fouet.* – Paris: Gallimard,1995.

Didier, Jean–Jacques. „Le mot d'esprit ou la piqûre et le coton“ (1e partie), *Le Langage et l'Homme*, vol. XXVI, n° 4 (décembre 1991), стр. 233–259.

Didier, Jean–Jacques. „Le mot d'esprit ou la piqûre et le coton“ (2e partie). *Le Langage et l'Homme*. vol. XXVII, n° 1 (mars 1992), стр.21–47.

Федоренко Н.Т., Сокольская Л. И. *Афористика.* Москва: Наука, 1990.

Гашев, Ефтим. „Афоризми“, *Одбрана.* - Скопје: Министерство за Одбрана на РМ, 1996, (V), бр.25, стр. 50.

Гашев, Ефтим. *Драпаници* Скопје: Ефтим Гашев, 2000.

Guitry, Sacha. *Pensées, Maximes et anecdotes*, 1985.

Јовчевски, Тодор. *Мудростите на еден фрик: афоризми.* Скопје: Книжевна младина на македонија, 1987.

Карадак, Иван. *Од врвот на јазикот: афоризми.* - Скопје: Студентски збор (Библиотека Киќе), 1987.

Киселиновски, Стојан. *Афоризми.* - Скопје: Менора, 1992.

Кујунџиски, Александар. „Дивата свиња во афоризми", *Ловец*. – Скопје: Орган на Сојузот на ловечките организации на Македонија за одгледување, заштита и ловење дивеч. 1989 (XLII), бр. 3–4, стр. 34.

Кујунџиски, Александар. „Лисицата во афоризми", *Ловец*. – Скопје: Орган на Сојузот на ловечките организации на Македонија за одгледување, заштита и ловење дивеч, 1990, бр.1, стр.33.

Littré, Emil. *Dictionnaire de la langue française*. – Paris: 1963.

Минова–Ѓуркова, Лилјана. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. – Скопје : Радинг, 1994.

Montandon, Alain. *Les formes brèves*. – Paris: *Hachette*, 1992

Никодиновски, Звонко: „Метаговорните глаголи во францускиот јазик I", во *Годишен зборник на Филолошкиот факултет* – Скопје: 1985–1986 (кн. 11–12).

Огненовски, Трајко. *Народниот хумор и смеата во македонската народна проза (новелите и анегдотите)*. – Битола: 1999.

Павлов, Живко. *Македонска поетска пародија*. – Скопје: Матица Македонска, 2000.

Перивски, Бошко. *На бош*. – Скопје: Едит, 1994,

Полазаревски, Ванчо. *Па што: скриптиз*. – Скопје: Млад борец, 1987.

Поленаковиќ, Харалампие. *Во екот на народното будење* . – Скопје: Мисла, 1973.

Škreb, Zdenko, Stamać, Ante. *Uvod u književnost*. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1983.

Стаматовски, Благоја. *За рајот и пеколот – афоризми*. – Тетово: Б. Стаматовски, 1999.

Ставојевиќ, Томислав. *Ризница на афоризми*. – Скопје: ТОПЕР, 2001

Толевски, Васил. *Четири чекори до вистината*. – Скопје: Студентски збор (Библиотека Кикс), 1988, 80 стр.

Тушевски, Ванчо. „Мудрословијата (афоризмите) на Јордан Хаџи-Константинов Џинот", *Велес*. – Велес : Друштво за наука и уметност Велес, 1997, бр.1.

Урдин, Кочо. *И кога мислиш размислувај: афоризми*. – Скопје: К.Урдин. 2000.

Velika enciklopedija aforizama. – Zagreb: Prosveta, 1987.

Литература од интернет

Marković, Predrag. „Лек и отров – од морализма ка нихилизму", на адресата:
http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/lekiotrov.htm

Teofilović, Vitomir. „Životna istina", на адресата
http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/poslovica.htm

Teofilović, Vitomir. „O epigramu: konkretan povod", на адресата:
http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/epigram.htm

Teofilović, Vitomir. „Aforizam kao književna vrsta I", на адресата:
http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/knjizvr1.htm

Teofilović, Vitomir. „Aforizam kao književna vrsta II", на адресата:
http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/knjizvr2.htm

Teofilović, Vitomir. „Aforizam kao književna vrsta III". на адресата: http://host.sezampro.yu/aforizmi/zasto/knjizvr3.htm

Trebješanin, Žarko. „Aforizam u vremenu bede i beznađa", на адресата : http://host.sezampro.yu/aforizmi/prevodi/vek/trebjesanin.htm.

Humour, на адресата : http://och.free.fr/humour/Breves2003.htm